

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۰۶/۱۸

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۱۰/۲۵

طاهره گرانبایه واقعی^۱، زهره دانشپور^۲

برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در یک ناحیه خرد شهری، در سطح یک اجتماع محلی: محله امیرآباد شهر تهران^۳

چکیده

هدف این مقاله کوشش و آزمون ارائه سازوکار و فرآیندی برای برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در سطح یک اجتماع محلی (محله امیرآباد شهر تهران)، به‌عنوان شیوه‌ای مبتنی بر گزینه و متمایز از شیوه‌های رایج برنامه‌ریزی در سطوح خرد شهری در تهران است. مقاله با بررسی پایه‌های نظری دو انگاشت «پایداری» و «برنامه‌ریزی توسعه اجتماع»، زیربنای نظری تعریف برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار را ردیابی نموده و سپس با بررسی وضعیت و شرایط اجتماع و توسعه پایدار (بر اساس ویژگی‌های عینی و ذهنی) در محله، فرآیندی را برای برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد ارائه می‌کند. در بررسی ابعاد عینی تکیه اصلی بر اطلاعات مدون قرار داشته، درحالی‌که بررسی ابعاد ذهنی مستلزم طراحی، تکمیل و پردازش پرسش‌نامه‌هایی هدفمند بوده است. همچنین نیاز به فراهم کردن پیش‌زمینه‌های لازم و توجه به قیود و تهدیدهایی که بر تولید و اجرای برنامه‌های شهری و تشکیل یک سازوکار یکپارچه برنامه‌ریزی پایدار در سطح اجتماع اثر می‌گذارد، در فرآیند پیشنهادی مورد توجه قرار گرفته است. دستاورد مقاله، کوششی است که در تطابق دادن سازوکار و فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در چنین محله‌ای و نیز در تلفیق دو انگاشت «برنامه‌ریزی توسعه اجتماع» و «پایداری» با استفاده از تدوین چارچوب و فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد انجام شده است.

کلیدواژه‌ها: اجتماع محلی، پایداری برنامه‌ریزی توسعه اجتماع، برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، محله امیرآباد شهر تهران.

^۱ کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

Email: tahereh.granpayeh@gmail.com

^۲ استاد گروه شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، استان تهران، شهر تهران

Email: z_danesh@sbu.ac.ir

^۳ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد طاهره گرانبایه واقعی با موضوع «برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار- نمونه موردی: محله امیرآباد شهر تهران»، با راهنمایی دکتر زهره دانشپور در دانشگاه شهید بهشتی تهران است.

مقدمه

موضوع اصلی این مقاله پرداختن به زمینه‌ای از موضوعات گسترده برنامه‌ریزی شهری، با عنوان «برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار»^۱ است. یک اجتماع پایدار در جستجوی کیفیت زندگی^۲ مورد پذیرش و شایسته و تداوم آن برای تمامی افراد ساکن در محله خود است، در ضمن این‌که توانایی طبیعت در طول زمان را توسط کمینه کردن اتلاف، پرهیز از آلوده‌سازی، بهبود کارآمدی و توسعه منابع محلی و باززنده کردن اقتصاد محلی، حفظ می‌کند. بحث در این موضوع بر پایه دو پیش‌فرض اصلی قرار گرفته است. نخست آن‌که روش‌های گوناگون برنامه‌ریزی سنتی بالا به پایین و بر پایه رهیافت‌های ساده-جامع و عقلانی-جامع^۳ برنامه‌ریزی شهری، به دلیل ناکارآمدی و ناتوانی در بهبود شرایط شهرها و شهروندان، مناسبت خود را در بسیاری جوامع از دست داده است. دیگر آن‌که گسترش شهرها و روند روبه‌رشد صنعتی شدن نیز شهرها را با مشکلات زیست‌محیطی و افت کیفیت زندگی در شهرها روبه‌رو کرده است (جهت کسب اطلاعات بیشتر ن.ک. Adams and Tamim, 2008). در پاسخ، بسیاری جوامع به نیاز به برنامه‌ریزی مبتنی بر اجتماعات محلی^۴ یا برنامه‌ریزی توسعه اجتماع^۵ و اهمیت توسعه پایدار شهری برای کاهش اثرات منفی انواع آلودگی‌ها بر محیط‌زیست و محیط طبیعی و تمهیداتی در زمینه حفاظت از آب، سکونت و انرژی، تشویق توسعه اجتماع و سلامت و بهداشت تأکید کرده و می‌کنند.

محله امیرآباد یکی از محلات مسکونی از پیش برنامه‌ریزی و طراحی شده شهر تهران است که به دلیل دارا بودن تنوع اجتماعی و نیز دارا بودن برخی مشکلات در زمینه پایداری (جنبه منفی) از یک‌سو و حضور فعال شورایاری محله به‌عنوان یک نهاد مردمی در سطح محله و تمایل افراد ساکن به درگیر شدن در اداره امور محلی توسط همکاری با شورایاری (جنبه مثبت)، برای آزمون شیوه تجویز در چارچوب یک برنامه توسعه اجتماع پایدار، در پژوهشی که پایه این مقاله است، انتخاب شد.

بیان مسئله مورد پژوهش و پیشینه بررسی

برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار از اواخر دهه پایانی ۱۹۹۰ میلادی برای به‌کارگیری در اجتماعات محلی مطرح شده است (به‌عنوان مثال ن.ک. Raco, 2007; Ganser, 2008; Amado, 2009). در کشور ایران نیز فعالیت‌های پژوهشی و اجرایی متعددی در زمینه برنامه‌ریزی توسعه اجتماع و توسعه پایدار صورت گرفته است (به‌عنوان مثال ن.ک. عارفی و تولایی، ۱۳۸۰؛ حاجی‌پور، ۱۳۸۵؛ رفیعیان و هودسنی، ۱۳۹۱). علاوه بر آنکه این پژوهش‌ها دستاوردهای خوبی در زمینه به‌کارگیری این انگاشت‌ها در سطوح خرد یا کلان شهری داشته‌اند، در بیشتر فعالیت‌های صورت گرفته، ترکیب دو انگاشت توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماع به‌صورت هماهنگ و نظام‌مند مدنظر نبوده است. در کشور ایران، برنامه‌های شهری - که بیشتر بر رهیافت ساده-جامع^۶ برنامه‌ریزی شهری متکی هستند، و در نتیجه بر موضوعات کالبدی تأکید دارند و بدون مشارکت مؤثر نهادهای عمومی، غیردولتی و شهروندان تولید می‌شوند^۷ - توان پاسخگویی به نیازها و گشودن مشکلات مردم را نداشته و به سهم پایینی از دستیابی به اهداف چنین برنامه‌هایی می‌رسند. از طرف دیگر، برنامه‌های شهری در این کشور، باوجود بررسی‌هایی در زمینه موضوعات مرتبط با محیط‌زیست، اما در بیشتر موارد، نه مطالعاتی هدفمند دارند و نه پیشنهادهایی قابل اجرا برای اصلاح وضعیت و شرایط ارائه می‌دهند.^۸ دست نیافتن به اهداف برنامه‌های شهری و نگشودن مشکلات شهری همزمان با عدم توجه به نیازها و خواست‌های ساکنان از یک سو و از سوی دیگر

در نظر نگرفتن دارایی‌ها و امکانات موجود در سطوح مختلف شهر و نیز قیود و تهدیدهایی که بر تولید و اجرای برنامه‌های شهری و تشکیل یک سازوکار یکپارچه برنامه‌ریزی اثر می‌گذارد، اهمیت و ضرورت به‌کارگیری شیوه‌ای مبتنی بر به‌کارگیری فرآیندی از برنامه‌ریزی را که به موضوعات زیست‌محیطی در تمامی فرآیند برنامه‌ریزی توجه دارد، آشکار می‌سازد.

هدف و روش

هدف این مقاله، معرفی سازوکاری برای برنامه‌ریزی توسعه اجتماع با توجه به انگاشت پایداری در یک محله (محله امیرآباد) در شهر تهران به‌عنوان یک «اجتماع محلی» است. برای دستیابی به این هدف، دو مسیر موازی به‌صورت نخست، بررسی پایه‌های نظری و تجارب مرتبط با انگاشت توسعه اجتماع پایدار (با به‌کارگیری رهیافت ارتقاء مداوم توسعه پایدار^۱ و دو رهیافت دارایی-پایه^۲ و نیاز-پایه^۳ به توسعه اجتماع) و دوم، انتخاب یک محله با هدف دوگانه مناسب برای تلقی به‌عنوان یک «اجتماع محلی» و مناسب برای تحلیل «پایداری» طی شد تا وضعیت محله در برابر اصول برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار بررسی و تحلیل شود. برای انجام این امر دو دسته ابعاد عینی و ذهنی پایداری در محله مورد بازجست قرار گرفته است. در بررسی ابعاد عینی تکیه اصلی بر آمار و اطلاعات مدون قرار داشته درحالی‌که بررسی ابعاد عینی مستلزم طراحی تکمیل و پردازش پرسش‌نامه‌هایی هدفمند از عناصر درگیر در این محله (یعنی افراد ساکن در محله، دبیر شورایی محله و مسئولان شهرداری منطقه)، بوده تا پس از بررسی وضعیت اجتماع و توسعه پایدار، امکان معرفی سازوکار و ارائه فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد فراهم شود.

پایه‌های نظری برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار

انگاشت اجتماع پایدار، تنها تشریح‌کننده یک نوع مشخص از محله یا واحد همسایگی در یک شهر یا منطقه شهری نیست. «فعالیت‌هایی که محیط‌زیست می‌تواند تحمل کند» و «شهروندان آن‌ها را می‌خواهند» و استطاعت مالی آن را دارند، ممکن است از اجتماعی به اجتماع دیگر متفاوت باشد. اجتماع پایدار، به‌جای آن‌که موضوعی ثابت باشد، به‌طور مداوم خود را برای برآوردن نیازهای اجتماعی-اقتصادی افراد ساکن در محله خود- در عین نگهداشت توانایی محیط‌زیست برای پشتیبانی از آن‌ها- سازگار می‌کند (برای کسب اطلاعات بیشتر ن.ک. Minnesota SEDEPTF, 1995). به تعریف راکو^۴ (2007)، یک اجتماع پایدار دارای ویژگی‌هایی از این قبیل رشد پایه اقتصاد پایدار و باثبات است، شهروندی به‌صورت مشارکت بالا و با سرمایه اجتماعی قدرتمند تعریف می‌شود، نظام‌های حکمروایی پاسخگو، متعادل و نماینده هستند، انواع تنوع و اختلاط در میان اجتماع ساکن وجود دارد، اندازه‌های زیست‌محیطی کنترل شده و مناسب است، کیفیت زندگی بالا بوده، هویت، حس تعلق و امنیت به‌صورت احترام و مشارکت میان افراد و سطوح پایین جرم و رفتار ضداجتماع شکل گرفته است.

انگاشت توسعه اجتماع پایدار در بطن خود دو انگاشت کلیدی توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماع را دارا است که هرچند دارای تفاوت‌هایی در تعریف هستند، اما در سطح خرد اجتماع محلی لازم و ملزوم یکدیگر به‌شمار می‌روند؛ به گونه‌ای که دستیابی به توسعه اجتماع پایدار نیازمند صورت‌گیری اقداماتی در هر دو زمینه توسعه اجتماع و پایداری است تا با کمک این‌دو، به اجتماعی پایدار با ویژگی‌های یاد شده دست یافت.

انگاشت توسعه پایدار شهری

با وجود تعدد و گستردگی تعاریف موجود برای توسعه پایدار^{۱۳} (برای کسب اطلاعات بیشتر ن.ک. معروف خلاصه شوند. نخست، توسعه‌ای است که کیفیت زندگی انسان را در حالی ارتقا می‌دهد که در درون ظرفیت قابل تحمل اکوسیستم‌های پشتیبان زندگی می‌کند (IUCN, 1991); و دیگری، تعریف گزارش برانتلند^{۱۴} است؛ یعنی توسعه‌ای که نیازهای اکنون را بدون متأثر کردن توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازها و آمال‌شان برآورده می‌کند (WCED, 1987). سه هدف اصلی توسعه پایدار به بیان ساها و پترسون^{۱۵} (2008) و ویلر^{۱۶} (2004)، اقتصاد (جریان‌های مالی، مشاغل، فرآیندهای تولید، الگوهای مصرف)، محیط‌زیست (طبیعت، سیستم‌های بوم‌شناختی، دگرگونی زیستی^{۱۷}) و برابری اجتماعی (زیست، بازتولید، مسکن، خانواده) هستند. توسعه پایدار بر پایه این پیش فرض مهم قرار دارد که جوامع نیاز دارند که سه نوع سرمایه خود را (یعنی سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی^{۱۸}) بر پایه اصول و تعاریف کلی از پایداری مدیریت کنند.

سه دسته کلی از رهیافت‌ها به توسعه پایدار را می‌توان تشخیص داد: رهیافت‌های پنج‌گانه توسعه پایدار (Hatfield Dodds, 2000)، ارزشیابی کیفیت محیط‌زیست و ساخت برای پایداری یا رهیافت بیکوئست^{۱۹} (Curwell et al., 2006, 4) و رهیافت ارتقاء مداوم^{۲۰} توسعه پایدار (Swanson and Pintér, 2004, 5). رهیافت مرتبط به‌کار برده شده در این مقاله، رهیافت ارتقاء مداوم توسعه پایدار است که فرآیندی پسخورندی داشته و در چارچوب تفکر و عمل برنامه‌ریزی در سطح محلی قابل به‌کارگیری است. این رهیافت بر چهار فعالیت کلیدی تأکید می‌کند: هدایت، برنامه‌ریزی، اجرا، فرابینی و انطباق. این فعالیت‌ها، در یک فرآیند مداوم رفت و برگشتی قرار دارند که در میانه آن‌ها، فعالیت‌های میانی: ارتباط، مشارکت، هماهنگی، اطلاعات و آموزش قرار دارند و با فرآیندی پسخورندی در هماهنگی با تمامی مراحل، به اصلاح خود و اجتماع می‌پردازند.

انگاشت برنامه‌ریزی توسعه اجتماع

هرچند متسیچ و مانسی^{۲۱} (2004, 56) جوهر مشترک تعاریف موجود از اجتماع را «نوعی فضای اجتماعی می‌دانند که در آن بُعد مکانی و اجتماعی وحدت پیدا کرده است»، به بیان فیلیپس و پیت من^{۲۲} (2009, 6)، این انگاشت در معانی مختلف و متعدد به‌کار می‌رود؛ به طوری که «توسعه اجتماع به تعریف بسیاری از کارشناسان، یک برآمد (یعنی توسعه کالبدی، اجتماعی و اقتصادی اجتماع) است؛ درحالی که بیشتر دانش‌پژوهان^{۲۳} آن را یک فرآیند (یعنی بهبود توانایی اجتماع به انجام کارهای جمعی) در نظر می‌آورند.»

برنامه‌ریزی توسعه اجتماع به بیان فریدمن^{۲۴} (1992, 482) با تأکید بر تقویت و اهمیت نقش سطوح محلی و حضور مردم، انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه تصمیم‌گیری، به تأکید بر نقش شهروندان و مشارکت^{۲۵} و همکاری^{۲۶} آنان در عرصه فعالیت‌ها و اقدامات روزمره و تدوین برنامه‌هایی که با نیازها و شرایط محلی و در سطح اجتماعات مناسب داشته باشد، می‌پردازد. درحالی که ابرلی^{۲۷} (3) (2003)، نگرش مبتنی بر اجتماع در برنامه‌ریزی را دارای «اصول پایه‌ای» می‌داند که مشخص‌کننده پایه‌های فکری انگاشت برنامه‌ریزی توسعه اجتماع هستند: انتقاد از وضعیت موجود برنامه‌ریزی، تأکید بر ترکیب آگاهی و عمل، نوعی از برنامه‌ریزی پیوسته در ارتباط با واقعیات زندگی روزمره، رعایت اصل تمرکززدایی در تصمیم‌گیری‌ها، در جستجوی دستیابی به عدالت اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی و تلاش برای تسهیل توسعه انسانی و ارتقاء کیفیت زندگی.

دو رهیافت کلی به «توسعه اجتماع» وجود دارند (Haines, 2009, 37-47) که مسیر برنامه‌ریزی توسعه اجتماع را متأثر می‌کنند: «رهیافت نیاز-پایه»^{۲۸} و «رهیافت دارایی-پایه»^{۲۹}. تفاوت کلی این دو رهیافت در این است که برخلاف توسعه اجتماع محلی نیاز-پایه، نوع دارایی-پایه توسعه اجتماع که بر ظرفیت‌سازی^{۳۰} تکیه دارد، فرآیندگرا^{۳۱} و جامع‌نگرتر است و به‌جای پیامد، بر فرآیند تأکید دارد و با بسیج دارایی‌ها و سرمایه‌های محلی (چون سرمایه اجتماعی) موجب ظرفیت‌سازی می‌شود. در این مقاله تجویزهای مرتبط با محله مورد برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، مبتنی بر ترکیبی از اصول دو رهیافت نیاز-پایه و دارایی-پایه است.

نشانه‌های پایداری یک اجتماع محلی

نشانه‌های پایداری و یا نشانه‌های توسعه پایدار^{۳۲} ابزاری مهم در به اجرا رساندن اهداف و راهبردهای پایداری-پایه^{۳۳} به‌شمار می‌روند و می‌توانند ابزاری مفید در آموزش مردم در درک بایستگی رعایت اصول پایداری، توجیه هزینه‌های مصرف‌شده توسط بخش عمومی در رسیدن به توسعه پایدار و شفاف کردن سیاست‌های عمومی باشند. «دستور کار محلی ۲۱»^{۳۴} از نهادهای بین‌المللی و ملی خواستار تعیین نشانه‌های توسعه پایدار بوده است به‌ویژه در جوامعی که مقررات و استانداردهای لازم برای هدایت و کنترل برنامه‌های محلی را نداشته و یا از سازوکارهای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری ضعیف برخوردار هستند (برای کسب اطلاعات بیشتر ن.ک. Ganser in Opp et al., 2008). با توجه به اصول کلی مرتبط، نشانه‌های پایداری (بر اساس ویژگی‌های یک اجتماع پایدار) در سطح اجتماع محلی را می‌توان به‌صورتی فشرده در جدول (۱) نشان داد.

جدول ۱. نشانه‌های پایداری در سطح اجتماع محلی

نشانه‌های پایداری*	زمینه کلی
اقتصاد محلی / اجتماع محلی	ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی
فرصت‌های خدماتی	
مسکن و جمعیت منابع	
تعلق	انسجام اجتماعی
هویت محلی / اجتماع محلی	
کیفیت زندگی کلی	کیفیت زندگی، معیارهای کیفیت زندگی و ویژگی‌های کالبدی-فعالیتی
قدرت کشش محله	
شدت فعالیت‌های درون و بین مکانی	
خدمات رفاه عمومی	
آموزش-سواد	
سلامت اکولوژیکی	
ایمنی	تصمیم‌گیری
حمل و نقل	
مشارکت اجتماعی مردم	
مراجع / نهادهای رسمی	

منبع: WCED, 1987؛ IUCN, 1991؛ Raco, 2007

*در این جدول فقط موارد اصلی با توجه به موضوع مقاله گنجانده گردیده و نشانه‌های خرد پایداری در محله در جدول ۶ همین مقاله ذکر شده‌اند.

معرفی اصول و ویژگی‌های رهیافت‌های توسعه اجتماع پایدار به‌کار گرفته شده در محله امیرآباد شهر تهران

انتخاب محله امیرآباد شهر تهران بر اساس دارا بودن دو دسته ویژگی مرتبط با انگاشت‌های «اجتماع محلی» و «پایداری» صورت گرفته است. برای انتخاب یک محله در شهر تهران به‌عنوان فضایی که در آن وضعیت «پایداری» قابل تحلیل باشد و نیز فضایی با خصلت یک «اجتماع محلی»، از معیارهایی در سه دسته (الف) تطابق با یک اجتماع محلی، (ب) تطابق با اصول پایداری و (پ) تطابق با اصول اجتماع محلی پایدار، با توجه به مجموعه‌ای از منابعی که به تعریف این دو انگاشت و انگاشت‌های مرتبط و معرفی چنین نشانگرهایی پرداخته‌اند، استفاده شده است. (به‌عنوان مثال ن.ک. Mattessich and Monsey, 2004; Amado, 2009)

در معرفی اصول و ویژگی‌های رهیافت‌های توسعه اجتماع به‌کار گرفته شده در محله امیرآباد به‌عنوان یک اجتماع محلی، ابتدا به پیش‌شرط‌های پایداری اجتماعی و پایداری در سطح اجتماعات محلی، به شیوه و سازوکار به‌کارگیری برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار و سپس به رهیافت اختیار شده و معرفی فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع در سطح یک اجتماع محلی بر اساس نشانگرهای پایداری پرداخته شده است.

پیش‌شرط‌های پایداری اجتماعی و پایداری در سطح اجتماع محلی

پایداری اجتماعی و پایداری در سطح اجتماع محلی در دو زمینه پیش‌شرط‌هایی چندگانه دارد. زمینه نخست به تمهیدات مراجع عمومی در راه‌اندازی اصول و ترویج پایداری مربوط است و زمینه دوم به ویژگی‌های چندبُعدی «اجتماع»، به‌صورت زیر قابل بیان است:

۱. تمهیدات لازم از سوی مراجع عمومی:

- الف) مساوات: فراهم کردن فرصت‌ها و برآمدهای مساوات‌خواهانه برای کل جامعه، به‌ویژه گروه‌های محروم‌تر.
- ب) تنوع: ترویج و تشویق تنوع در زمینه‌های گوناگون.
- پ) انسجام اجتماعی: فراهم کردن فرآیندها، سیستم‌ها و ساختارهایی که انسجام را افزایش دهد.
- ت) دموکراسی و حکمرانی: فراهم نمودن فرآیندهای مردم‌سالار در تصمیم‌گیری‌های محلی، پاسخگویی ساختارهای حکمرانی و واگذاری برخی زمینه‌های سیاست‌گذاری به سطوح خرد.
- ث) دگرگونی مدیریتی و سازمانی: کوشش در اصلاح مراجع سنتی و متحول کردن تخصص‌های به‌کار گرفته شده از سوی مراجع عمومی در تولید برنامه، تولید تصمیم و سیاست‌گذاری.
- ج) قدرت: سهم کردن «اجتماعات» در قدرت تصمیم‌گیری.
- چ) رفاه عامه: تمایل و توان تأمین رفاه عامه که با مجزاسازی خدمات رفاهی خصوصی و سودآور از یک‌سو و خدمات رفاهی عمومی (برحسب دو حالت سودآور بودن یا نبودن) از دیگر سو، همراه است.

۲. ویژگی‌های لازم اجتماع:

- الف) بلوغ: پذیرش مسئولیت از سوی فرد در مورد بایستگی پایداری و نیز اصلاحات مرتبط

- با آن (چون الگوهای رفتاری، آموزش غیرمستقیم و ارتباطات).
- ب) درک مشکل و بایستی گشودن آن: تمایل و توان مردم به گشودن مشکلات در محله خود.
- پ) روابط همکارانه^{۳۰}: توانایی افراد و گروه‌های مردمی یا اجتماع‌های محلی در برقراری روابط همکارانه، بدون کشمکش و مبارزه بر سر قدرت.

سنجش کلی وضعیت پایداری و توسعه اجتماع در محله امیرآباد

تحلیل وضعیت ویژگی‌های دو انگاشت «اجتماع» و «توسعه پایدار» در محله امیرآباد با هدف نهایی هماهنگی فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار با شرایط محله صورت می‌گیرد. وضعیت پایداری در اجتماع محله امیرآباد، به دو صورت ویژگی‌های عینی و ذهنی پایداری در محله تقسیم‌بندی می‌شود. ویژگی‌های عینی، در سه دسته اصلی زیست‌محیطی، اجتماعی-اقتصادی و ساختار تصمیم‌گیری از دو شیوه اصلی مرور و تحلیل برنامه‌های فرادست و نیز برداشت‌های میدانی، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. ویژگی‌های ذهنی نیز در دو دسته روند کاری و محتوایی، توسط پرسش‌نامه، مصاحبه و پردازش آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

الف) ویژگی‌های عینی پایداری در محله امیرآباد

ویژگی‌های عینی پایداری در محله امیرآباد، از دو شیوه اصلی مرور و تحلیل برنامه‌های فرادست (برنامه تفصیلی منطقه شش شهر تهران، ۱۳۸۶) و نیز برداشت‌های میدانی صورت گرفته است.

الف-۱) ویژگی‌های عینی زیست‌محیطی و اقتصادی محله

- به‌منظور شناخت ویژگی‌های زیست‌محیطی محله امیرآباد، از روش برداشت میدانی استفاده شد. بر این اساس، امکان دسته‌بندی سه‌گانه وضعیت زیست‌محیطی محله به شرح زیر فراهم شد:
- **نخست- آلودگی هوا:** استقرار محله در مرکز شهر تهران و حضور تعداد زیادی از ساختمان‌های دولتی در این منطقه و نبود خطوط مترو و اتوبوس به‌صورت مناسب در محله، باعث رفت‌وآمد اتومبیل‌ها و آلودگی هوای ناشی از آن در محله شده است.
 - **دوم- آلودگی صوتی:** وجود بزرگراه‌های متعدد^{۳۱} در اطراف محله، ساخت‌وسازهای متعدد و افزایش قابل توجه تراکم مسکونی و جمعیتی در محله و افزایش شدت حرکت وسایل حمل‌ونقل در خیابان‌های اصلی و درون محلی موجب ایجاد آلودگی صوتی در محله شده است.
 - **سوم- سایر انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی:** پراکندگی زباله‌ها در برخی از خیابان‌های فرعی محله امیرآباد، حضور حیوانات مزاحم (چون موش) در جوی‌ها و برجسب‌های تبلیغاتی بر دیوارها و ورودی ساختمان‌های محله.
 - **چهارم- کارکرد چیره محله:** محله امیرآباد یک محله مسکونی است که بر اساس برنامه تفصیلی منطقه شش شهر تهران، از نظر کاربردهای شهری (چون کاربردهای تجاری، آموزشی و دیگر)، کمبود قابل‌توجهی ندارد (برنامه تفصیلی منطقه ۶، ۱۳۸۶).
 - **پنجم- ساختار تصمیم‌گیری در محله امیرآباد:** با وجود حضور شورایی محله، همچنان ساختاری از بالا به پایین و سلسله‌مراتبی است، به‌طوری‌که وزن و اهمیت اندکی به سطوح خرد و نهادهای تصمیم‌گیری محله‌ای در این سطح داده می‌شود (برنامه تفصیلی منطقه شش، ۱۳۸۶).

الف-۲) ویژگی‌های عینی ساختار تصمیم‌گیری در محله

ویژگی‌های عینی ساختار تصمیم‌گیری در محله امیرآباد، با بررسی نهادهای رسمی و غیررسمی و نیز ابزارهای حقوقی و قانونی و برنامه‌های شهری و مؤثر بر محله امیرآباد تعریف می‌شود. نهادهای تصمیم‌گیری در سطح شهر تهران، منطقه شش و محله امیرآباد، به دو دسته اصلی رسمی و غیررسمی تقسیم‌بندی شده‌اند. این تقسیم‌بندی به دلایل زیر صورت گرفته است:

- **نخست- نهادهای رسمی تصمیم‌گیری، نهادهای دولتی/ بخش عمومی:** که بر اساس ساختار عمدتاً بالا به پایین و سلسله‌مراتبی برنامه‌ریزی در کشور، بیشترین اثرگذاری را بر تصمیم‌های شهری دارند.^{۳۷} این نهادها در بیشتر موارد از افرادی تشکیل شده‌اند که در درون محله سکونت و فعالیت ندارند و تصمیم‌ها را بر اساس اطلاعات موجود از برنامه‌های شهری و یا نهادهای اجرایی دریافت می‌کنند.^{۳۸}
- **دوم- نهادهای غیررسمی تصمیم‌گیری، نهادهای داوطلب، غیررسمی و شهروندان:** که بر تصمیم‌های گرفته شده در محله به صورت غیرمستقیم تأثیرگذار هستند.^{۳۹،۴۰}

ابزارهای تصمیم‌گیری در محله

ابزارهای تصمیم‌گیری در محله امیرآباد شهر تهران، در دو دسته قوانین و مقررات و برنامه‌های شهری، نحوه تصمیم‌گیری و نهادهای مسئول و حوزه فعالیت هر یک را در سطوح مختلف مشخص می‌کنند:

- **نخست- قوانین و مقررات شهری مؤثر بر محله؛** قوانین و مقررات، مهم‌ترین ابزارهای تصمیم‌گیری در فرآیند برنامه‌ریزی شهری، در دو سطح قوانین و مقررات در سطح کلان^{۴۱} و سطح خرد^{۴۲} وجود دارند.
- **دوم- برنامه‌های شهری تأثیرگذار بر محله؛** برنامه جامع شهر تهران^{۴۳} و برنامه تفصیلی منطقه شش شهر تهران^{۴۴}، دو سند تدوین شده برای محله هستند. تا زمان تهیه این مقاله، هیچ‌گونه سندی در سطح خرد برای محله امیرآباد تهیه نشده است.

ب) ویژگی‌های ذهنی پایداری در محله امیرآباد

ویژگی‌های ذهنی پایداری در محله امیرآباد، بر اساس پرسش‌نامه‌های شهروندان و مصاحبه‌های انجام شده با مسئولان شهرداری منطقه و دبیر شورایاری محله امیرآباد به دست آمده‌اند. برای تعیین حجم نمونه، از روش نمونه‌گیری ساده (با استفاده از فرمول کوکران^{۴۵}) استفاده شده است که بر اساس آن تعداد ۹۷ پرسش‌نامه تهیه و با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با مراجعه پرسشگر به محل سکونت افراد ساکن در محله انجام شد. از تعداد کل پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه‌های تهیه شده در محله امیرآباد، ۶۰ درصد را زنان و ۴۰ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. متوسط سن پرسش‌شوندگان در محله ۴۴ سال است که فاصله سنی بین ۱۷ تا ۸۰ سال را در برمی‌گیرد و ۵۰ درصد تحصیلات لیسانس و بالاتر از آن دارند.

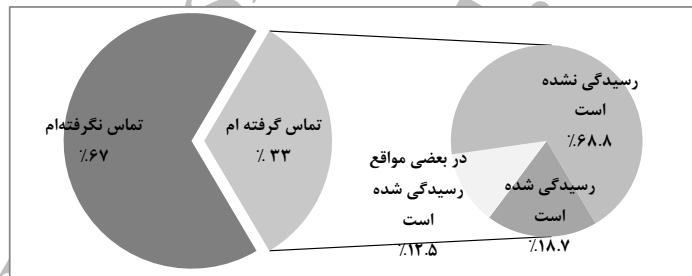
ویژگی‌های ذهنی پایداری در محله امیرآباد به دو دسته روند کاری^{۴۶} و محتوایی^{۴۷} تقسیم‌بندی شدند تا به صورت مجزا و مشخص‌تری ویژگی‌های پایداری از نظر ساکنان و نهادهای عمومی مورد بررسی قرار گیرد. ویژگی‌های ذهنی روند کاری، ویژگی‌هایی هستند که در مسیر روند کاری فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نهادهای ذی‌ربط در توسعه اجتماع پایدار، مؤثر هستند. ویژگی‌های ذهنی محتوایی، ویژگی‌هایی هستند که به عنوان تصویری از آنچه می‌توان پایداری نامید، در ذهن افراد ساکن در محله شکل گرفته‌اند.

ب-۱) ویژگی‌های ذهنی روند کاری پایداری

ویژگی‌های ذهنی روند کاری پایداری، شامل سازوکار دریافت نظرات شهروندان، وضعیت مشارکت شهروندان با مسئولان شهری، اطلاع‌رسانی به شهروندان و تمایل به مشارکت در گروه‌های مردمی محله، با استفاده از نتایج به‌دست آمده از پرسش‌نامه‌ها را می‌توان به‌صورت زیر بیان کرد:

ویژگی نخست- هیچ‌گونه سازوکار برنامه‌ریزی شده و پیوسته‌ای برای دریافت نظرات، پیشنهادهای و انتقادات شهروندان از سوی شوراییاری محله وجود ندارد: تعامل شوراییاران و مسئولان شهرداری با شهروندان، به‌صورت تماس‌های اعتراضی تلفنی، موردی و در سطوح بسیار خرد است. با استناد به مصاحبه‌ها، تصمیم‌گیری‌ها در مورد محله به‌صورت یک‌سویه و از طریق شهرداری صورت می‌گیرد. از سهم بالایی از افراد ساکن محله (۹۵/۹ درصد) هیچ‌گونه نظرخواهی درباره محله نشده است.

ویژگی دوم- میزان همکاری و مشارکت شهروندان با نهادهای عمومی محله: همکاری و مشارکت شهروندان با شوراییاری محله در سطح پایینی قرار دارد (۶۷ درصد شهروندان با شوراییاری/ شهرداری محله تماسی نداشته‌اند). میزان تماس شهروندان با شهرداری جهت اعتراض یا پی‌گیری یک موضوع، رابطه مستقیمی با سن افراد ساکن در محله امیرآباد دارد. نیاز به جلب اعتماد و توجه رده سنی جوان (کمتر از ۳۵ سال) و سالمند (۶۰ سال و بیشتر) در مورد فعالیت‌های شهرداری و شوراییاری، افزون بر توجه به رده سنی میان‌سال وجود دارد (جدول ۲).

شکل ۱. وضعیت تماس افراد ساکن در محله و میزان رسیدگی شهرداری به اعتراض‌ها
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

جدول ۲. رابطه میان گروه‌های سنی و میزان تماس با شهرداری

گروه‌های سنی	تماس با شهرداری		فراوانی و درصد کل
	تماس نگرفته‌ام	تماس گرفته‌ام	
جوان- کمتر از ۳۵ سال	۳۶	۳	۳۹
	۵۵/۴	۹/۴	۴۰/۲
میان‌سال- بین ۳۵ تا ۶۰ سال	۱۹	۲۰	۳۹
	۲۹/۲	۶۲/۵	۴۰/۲
سالمند- ۶۰ سال به بالا	۱۰	۹	۱۹
	۱۵/۴	۲۸/۱	۱۹/۶
کل	۶۵	۲۲	۹۷
	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

Value = 18.970^a df = 2 Asymp. Sig. (2-sided) = 0.000 *

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

* Value مقدار، df درجه آزادی و Asymp.Sig. سطح معناداری را نشان می‌دهد. مطابق جدول، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بوده و بیانگر معناداری رابطه است.

ویژگی سوم- اطلاع‌رسانی به شهروندان توسط شهرداری و شورایی محله به صورت کارآمد و پیوسته صورت نمی‌گیرد: با بررسی میزان پی‌گیری همشهری محله و بازدید از تارنما (سایت اینترنتی) شهرداری منطقه و بخش مربوط به محله چند نتیجه به دست آمد:

نخست- دسترسی به اطلاعات مربوط به محله و فعالیت‌های نهادهای دولتی و عمومی در محله برای شهروندان وجود ندارد.

دوم- نبود دسترسی به اطلاعات موجب کاهش شفافیت و افزایش بی‌اعتمادی و بی‌توجهی افراد ساکن در محله شده است.

سوم- میزان پی‌گیری رویدادهای محله به این صورت ردیابی شد که ۳۲/۰ درصد شهروندان، دست‌کم یک‌بار همشهری محله را مطالعه کرده و ۶/۲ درصد از تارنمای شهرداری منطقه شش بازدید کرده‌اند. ۹۳/۸ درصد شهروندان، هرگز به تارنمای شهرداری مراجعه نکرده‌اند.

ویژگی چهارم- تمایل شهروندان محله به حضور در گروه‌های مردمی: هرچند تمایل افراد ساکن در محله به حضور در گروه‌های مردمی تنها ۲۲/۷ درصد بوده است، اما تمایل زنان به عضویت در زمینه‌های گوناگون (به‌ویژه محیط‌زیست محله) بیشتر است، به طوری که ۸۰ درصد افرادی که تمایل به حضور در گروه‌های مردمی در محله داشته‌اند، زنان بوده‌اند.

ب-۲) ویژگی‌های ذهنی محتوایی پایداری

ویژگی‌های ذهنی محتوایی پایداری در محله شامل بررسی وضعیت فضای سبز، وضعیت حمل‌ونقل عمومی، آلودگی‌ها و وضعیت ساخت‌وساز، امنیت و رضایت از وضعیت بهداشت است که به شرح زیر در محله مشخص شده‌اند:

ویژگی نخست- فضای سبز محله‌ای: تصور ذهنی ۴۸/۴ درصد جمعیت پرسش‌شونده بر این بوده است که میزان فضای سبز محله به اندازه کافی است در حالی که نیمی دیگر (۵۱/۶ درصد) از پرسش‌شوندگان فضای سبز محله را کافی ندانسته‌اند.

ویژگی دوم- وسایل حمل‌ونقل عمومی در محله: به تصور ۸۷/۶ درصد افراد ساکن، میزان وسایل حمل‌ونقل عمومی در محله مناسب نیست و کمبود وجود دارد. این مشکل، مهم‌تر از همه، دسترسی به محله را از دیگر مناطق شهر تهران دشوار کرده است.

ویژگی سوم- افزایش تراکم‌های جمعیتی و مسکونی محله: تخریب و نوسازی متعدد در محله، افزون بر ایجاد سروصدا و آلودگی، نگرانی افراد ساکن محله را باعث شده است. به تصور ۶۴ درصد افراد، افزایش ساختمان‌های تجاری و اداری در محله و افزایش تراکم‌های جمعیتی و مسکونی، آرامش را از بین برده و در نتیجه کیفیت زندگی در محله را کاهش می‌دهد.

ویژگی چهارم- امنیت محله: تصور ذهنی ۷۲/۲ درصد از افراد ساکن از امنیت محله، مثبت است. تعداد سال‌های سکونت افراد رابطه معنادار و مستقیمی با تصور امنیت یا ناامنی محله دارد. هرچه مدت زمان سکونت افراد بیشتر باشد، امنیت محله از نظر ایشان بیشتر است.

جدول ۳. رابطه سال‌های سکونت و تصور ذهنی از امنیت در محله امیرآباد از نظر افراد ساکن در محله

	محله ناامن است		محله امن است		مجموع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کمتر از ۳ سال	۱	۱/۰	۳	۱/۰	۵	۵/۲
بین ۳ تا ۱۰ سال	۷	۴/۲	۲۴	۲۴/۷	۳۱	۳۲/۰
بیشتر از ۱۰ سال	۱۳	۱۳/۴	۴۲	۴۲/۳	۵۵	۵۶/۷
بدون پاسخ	-	-	-	-	۶	۶/۲
کل	۲۱	۲۱/۶	۶۹	۷۲/۲	۹۷	۱۰۰/۰

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

* Value مقدار، df درجه آزادی و Asymp.Sig. سطح معناداری را نشان می‌دهد. مطابق جدول، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و بیانگر معناداری رابطه است.

ویژگی پنجم- بهداشت محله: تصور ذهنی افراد ساکن از وضعیت بهداشتی محله با جنسیت پرسش‌شوندگان رابطه معناداری دارد؛ به‌صورتی که ۴۲/۳ درصد زنان وضعیت بهداشتی محله را کمتر از متوسط می‌دانند در حالی که این میزان در میان مردان ۱۳/۲ درصد است. از سوی دیگر ۱۱/۹ درصد زنان وضعیت بهداشتی محله را خوب می‌دانند در صورتی که این میزان در مردان ۳۱/۵ درصد از کل است.

جدول ۴. رابطه وضعیت بهداشتی محله با جنسیت پرسش‌شوندگان

	خوب		متوسط		بد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
زن	۷	۱۱/۹	۲۷	۴۵/۸	۲۵	۴۲/۳	۵۹	۱۰۰/۰
مرد	۱۲	۳۱/۵	۲۱	۵۵/۳	۵	۱۳/۲	۳۸	۱۰۰/۰

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

ویژگی ششم- آلودگی هوای محله: تصور ذهنی افراد ساکن از وضعیت آلودگی هوا در محله به سمت متوسط و پایین‌تر از آن است؛ به‌طوری‌که ۴۲/۳ درصد گزینه بد را انتخاب کرده‌اند، ۳۹/۲ درصد وضعیت هوای محله را قابل‌قبول و ۱۵/۵ درصد آن را خوب می‌دانند. نزدیکی به مرکز شهر، افزایش تراکم جمعیتی و تشدید رفت‌وآمد، حضور دانشگاه تهران و وجود ساختمان‌های متعدد اداری، از مهم‌ترین دلایل آلودگی هوای محله امیرآباد هستند.

جدول ۵. وضعیت آلودگی‌ها از نظر افراد ساکن در محله

	فراوانی	درصد
خوب	۱۵	۱۵/۴
متوسط	۳۸	۳۹/۲
بد	۴۱	۴۲/۳
بدون پاسخ	۳	۳/۱
کل	۹۷	۱۰۰/۰

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

(پ) جمع‌بندی ویژگی‌های عینی و ذهنی محله امیرآباد در برابر انگاشت‌های توسعه اجتماع و پایداری تدوین چارچوب پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، نیازمند نتایج به‌دست آمده از توصیف و تحلیل شرایط توسعه پایدار در محله امیرآباد است. نتیجه بررسی ویژگی‌های عینی و ذهنی پایداری و توسعه اجتماع به‌صورت جدول ۶ قابل تبیین است.

جدول ۶. نتیجه‌گیری از وضعیت دو عامل اجتماع و پایداری و آزمون نشانگرهای پایداری در اجتماع محلی محله امیرآباد

تعریف نشانگر در محله امیرآباد	نشانگرهای انتخاب محله امیرآباد برحسب قابلیت وجودی آن همچون یک «اجتماع محلی» و میزان کلی «پایداری»
وجود مجموعه گسترده‌ای از مهارت‌ها در نیروی کار	تنوع نیروی کار اشتغال و بیکاری توزیع درآمد
ب. ن.	فرصت‌های خدماتی
تنوع قومی و اجتماعی افراد ساکن و اختلاط انواع افراد ساکن در گروه‌های اجتماعی-اقتصادی گوناگون محله	مسکن در استطاعت تنوع در عرضه مسکن اندازه جمعیت و تراکم‌های مسکونی و جمعیتی
ب. ن.	منابع مصرف آب مصرف انرژی هوا، جلوگیری از آلودگی‌ها مواد و انرژی: استفاده پایدار و صرفه‌جویی بازیافت مواد مصرفی در سطوح مختلف= پسماند جامد و بازیافت آن
حس هویت و تعلق اجتماع مشارکت بین افراد	درک همسایگی / هم‌محلگی
محله، محدود‌های است تعریف‌شده و قدیمی در ساختار محله‌های سنتی شهر تهران یک محله مسکونی با کارکرد/ هویت اجتماعی قوی وجود ساختار مسکونی قوی و سکونت افرادی با منافع مشترک بر مبنای هویت و حس تعلق مشترک گردهمایی افراد ساکن در فعالیت‌های جمعی به مناسبت‌های گوناگون	هویت کالبدی محله وجود گروهی از افراد ساکن با منافع، هویت و تعلق فرهنگی مشترک وجود شبکه‌ای از ارتباطات مؤثر بین افراد ساکن و وجود احساس اشتراک منافع
ب. ن.	کیفیت مناسب زندگی در قیاس با متوسط کل شهر
ب. ن.	قدرت کشش محله کشش محله برای گروه‌های اجتماعی-اقتصادی گوناگون برای سکونت و اشتغال
تراکم شهری بالا و افزایش میزان دسترسی در محله	شدت فعالیت درون مکانی
ازدحام مسکونی، افزایش حرکت و پایین آمدن کیفیت زندگی در محله	شدت فعالیت بین‌مکانی
شبکه حمل‌ونقل در سطوح سلسله مراتبی مختلف و تشدید حرکت در محله	
فضاهای عمومی قابل‌دسترس، درون و پیرامون محله نزدیک بودن محله به مرکز شهر تهران شبکه حمل‌ونقل در سطوح سلسله‌مراتبی مختلف در محله وجود فضاهای خدماتی (چون خُرده‌فروشی‌ها) وجود فضاهای گذران اوقات فراغت و فرهنگی (چون مجاورت با پارک لاله) وجود فضاهای اداری	خدمات رفاه عمومی، وجود، دسترسی و استفاده از: فضای سبز شهری مرکز محله مدارس خدمات درمانی خدمات فرهنگی در سطح محله (کتابخانه، فرهنگسرا و جز آن)
سطح تحصیلات بالا	فراغت از تحصیل در سطح دبیرستان سواد بزرگسالان
ب. ن.	سلامت اکولوژیکی کیفیت هوا آب‌های سطحی فاضلاب
سطح پایین جنایت و رفتارهای ضداجتماعی محله	ایمنی جرم ایمنی حرکت و سکونت
ب. ن.	حمل و نقل مسافت سفرهای پیموده شده روزمره، درون-محلی، برون-محلی خیابان‌های دوستانه پیاده و دوچرخه‌سوار
ب. ن.	مشارکت اجتماعی مردم مشارکت در رأی‌دهی‌ها
تعامل افراد ساکن با شوراییاران	مشارکت در امور شوراییاری محله
حضور نهادهای مردمی متعدد در محله با موضوعات و گرایش‌های مختلف	حضور نهادهای مردمی
وجود نهادهای بخش عمومی وجود انجمن شوراییاری و فعالیت مستمر آن در شناخت و کشودن مشکلات محله	مراجع/ نهادهای رسمی توجه برنامه‌ها (سطح شهر و محله) به اصول پایداری اجرای برنامه‌ها مبتنی بر اصول پایداری رعایت اصول پایداری در مدیریت شهری توسط مراجع عمومی: صرفه‌جویی در مصرف، انرژی و بازیافت مواد مصرف شده

ب. ن. = به دلیل موجود نبودن اطلاعات در سطح اجتماع محلی محله امیرآباد، در پژوهش پایه این مقاله، بررسی نشده است.

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱ (بر مبنای منابع اطلاعاتی مورد استفاده در این مقاله در تدوین پایه‌های نظری و انگاشتی، برنامه تفصیلی منطقه شش شهر تهران (۱۳۸۶) و برداشت‌های میدانی).

تلفیق نتایج: موانع و پتانسیل‌های راه‌اندازی توسعه اجتماع پایدار

پیش از هرگونه کوشش در راستای پیشنهاد فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد، موانع و پتانسیل‌های راه‌اندازی توسعه اجتماع پایدار بررسی شده است. این موانع در محله امیرآباد، بیشتر ناشی از کامل نبودن این محله به‌عنوان یک «اجتماع پایدار» با تمام ویژگی‌های پیش‌گفته است و در نتیجه بر موضوع‌های اجتماعی و توسعه اجتماع متمرکز است. هرچند محله با موانع و مشکلات متعدد زیست‌محیطی روبه‌روست، اما سرمایه اجتماعی پایین و مشکلات اجتماع بیشترین موانع راه‌اندازی توسعه اجتماع پایدار در محله هستند. موانع و پتانسیل‌های یاد شده عبارت‌اند از:

نخست- موانع راه‌اندازی یک سازوکار برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار: چنین موانعی در محله امیرآباد عبارت‌اند از:

- الف) میزان پایین اعتماد افراد محله به شوراییاری و شهرداری و کوشش نمودن مراجع در سطوح شهری و محلی در ساخت اعتماد در محله.
- ب) پایین بودن سرمایه اجتماعی و روابط محلی میان افراد ساکن در محله.
- پ) تعدد مشکلات زیست‌محیطی در محله و کوشش نمودن مراجع در سطوح شهری و محلی در گشودن این مشکلات.
- ت) نبود سازوکار پایدار و تعریف شده برای همکاری مداوم شوراییاری و افراد ساکن محله.
- ث) نبود سازوکار تعریف شده و جایگاه مدون و قانونی برای برنامه‌های مشابه در سطح اجتماع محلی و محله در ساختار برنامه‌ریزی کشور.

دوم- پتانسیل‌های راه‌اندازی سازوکار برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار: این پتانسیل‌ها در محله عبارت‌اند از:

- الف) داشتن یک هویت و تعریف مشترک در ذهن افراد ساکن در محله.
- ب) سکونت افرادی با سطح تحصیلات بالا در محله و وجود پتانسیل جلب همکاری آن‌ها.
- پ) آگاه بودن افراد ساکن به بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی در محله.

فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد

در برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار تأکید بر تناسب بین برنامه پیشنهادی با نیازها، دارایی‌ها، منابع و شرایط اجتماع مورد برنامه‌ریزی وجود دارد، به‌طوری که در هر فرآیند برنامه‌ریزی شامل مرحله تولید برنامه، شناسایی و تحلیل «اجتماع» مورد نظر از مراحل اصلی و تأثیرگذار در برنامه‌ریزی به‌شمار می‌رود. بر اساس ویژگی‌های عینی و ذهنی پایداری در محله امیرآباد که در بالا ذکر شد، با وجود مشکلات زیست‌محیطی و اقتصادی، وضعیت اجتماعی و مشارکت افراد ساکن، مهم‌ترین موضوع قابل رسیدگی در برنامه پیشنهادی است زیرا بهبود شرایط اقتصادی و زیست‌محیطی با مشارکت و سازمان‌دهی اجتماعی افراد ساکن در محله از اصول پایه یک برنامه توسعه اجتماع پایدار است. در عین حال، وضعیت و شرایط پایداری و زیست‌محیطی محله نیز در تمامی مراحل فرآیند پیشنهادی، جزء کلیدی و تأثیرگذاری در تصمیم‌سازی^۸ و تصمیم‌گیری‌ها^۹ به‌شمار می‌رود. فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد را می‌توان دارای سه مرحله اصلی دانست:

- **مرحله نخست-** فراهم کردن زمینه لازم و شرایط پایه در به‌کارگیری فرآیند برنامه‌ریزی

توسعه اجتماع پایدار.

- **مرحله دوم** - به‌کارگیری فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار.
- **مرحله سوم** - بسیج نیروهای درگیر در تولید و اجرای برنامه.

تأکید بر فرآیندی بودن چارچوب پیشنهادی به این دلیل است که برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار به‌صورت فرآیندی پیوسته و قابل بازنگری و پویا که بر اساس نیازها (رهیافت نیاز-پایه)، در عین توجه به دارایی‌ها و فرصت‌های اجتماع (رهیافت دارایی-پایه) قابل تغییر و بازبینی است، باید معرفی شود. همچنین این فرآیند خود ترکیبی از دو فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع و توسعه پایدار شهری است که هر یک، انگاشت‌هایی پیوسته و فرآیندی هستند. (شکل ۲)

مرحله نخست: فراهم کردن شرایط پایه و زمینه برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار
شناسایی افراد و گروه‌هایی که در تدوین برنامه درگیر و تأثیرگذار هستند،^{۱۰} به‌عنوان گروه‌های درگیر در ساختار تصمیم‌گیری، در آغاز کار برای فراهم کردن شرایط پایه و زمینه برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار اهمیت دارد. زیربخش‌های این مرحله، باید متناسب با نیازها و شرایط هر سازمان یا گروه اجتماع صورت گیرد.

زیرمرحله نخست: مدیریت اطلاعات؛ در دسترس نبودن اطلاعات، افزون بر کامل نبودن اطلاعات جامع و مورد نیاز در سطح محله، مشکلات اصلی مدیریت اطلاعات در محله امیرآباد به‌شمار می‌روند. نتایج این زیرمرحله می‌تواند افزایش شفافیت، افزایش اعتماد دو و چندسویه بین اعضای اجتماع یعنی افراد ساکن در محله و نهادهای دولتی و عمومی، تسهیل و تسریع برنامه‌ریزی و بازنگری در آن باشد.

زیرمرحله دوم: اعتمادسازی و آموزش فراگیر؛ افراد اجتماع برای آغاز و انجام فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، نیاز به آموزش، کسب تجربه و مهارت برای درگیر شدن در فرآیند برنامه‌ریزی، تشخیص نیازهای اجتماع و مشکلات زیست‌محیطی و یافتن راهکار رفع آن‌ها را دارند که این بر پایه اعتمادسازی قرار دارد.

زیرمرحله سوم: مشخص کردن ابزارهای سیاست‌گذاری؛ ابزارهای سیاست‌گذاری می‌توانند به چهار دسته کلیدی تقسیم شوند (جدول ۷). این ابزارها در زمان‌های مختلف می‌توانند برحسب قوانین و شرایط گوناگون محله متفاوت باشند و باید «به‌صورت به‌روز تهیه شده» و «در اختیار تمامی افراد و گروه‌های درگیر قرار گیرد».

جدول ۷. ابزارهای سیاست‌گذاری در فراهم‌کردن شرایط پایه برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد

ابزارها	موضوع
قوانین پروانه‌ها، مجوزها و استانداردها مجوزهای قابل واگذاری	قواعد سنتی
اطلاعات نهادهای داوطلبانه و سازمان‌های مردم‌نهاد	سازوکارهای داوطلبانه
هزینه‌ها و قراردادهای پایش حمایت‌های مالی از سرمایه‌گذاری تشکیلات اقتصادی همکاری بخش عمومی و خصوصی	هزینه‌های دولتی
قیمت‌گذاری مالیات‌ها و جریمه‌ها وام‌ها، کمک هزینه‌های مالی و مشوق‌های مالیاتی تخفیف‌ها، جوایز و ضمانت‌نامه‌ها ارائه گواهی و سند ملکی	مشوق‌های مالی

منبع: Roseland, 2000

مرحله دوم: تدوین برنامه توسعه اجتماع پایدار

تدوین برنامه توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد با چهار زیرمرحله اصلی انجام می‌گیرد (شکل ۲). حضور سازمان اجتماع و همکاری گروه‌ها، سازمان‌ها و شهروندان در تمامی مراحل تهیه و تدوین برنامه توسعه اجتماع پایدار (از تدوین چشم‌انداز تا فرآیندی و ارزشیابی برنامه) اهمیت دارد و نقش مهمی را در میزان موفقیت برنامه در دستیابی به اهداف تدوین شده ایفا می‌کند.

زیرمرحله نخست: تدوین چشم‌انداز توسعه اجتماع پایدار؛ فرآیند چشم‌اندازسازی (تعریف مشترک وضعیت دلخواه اجتماع) از سوی سازمان اجتماع (شورایاری محله امیرآباد) می‌تواند با تشکیل کارگاه‌های چشم‌اندازسازی، جلسات عمومی اجتماع و انجام روش تحلیل پرسش‌نامه انجام گیرد.

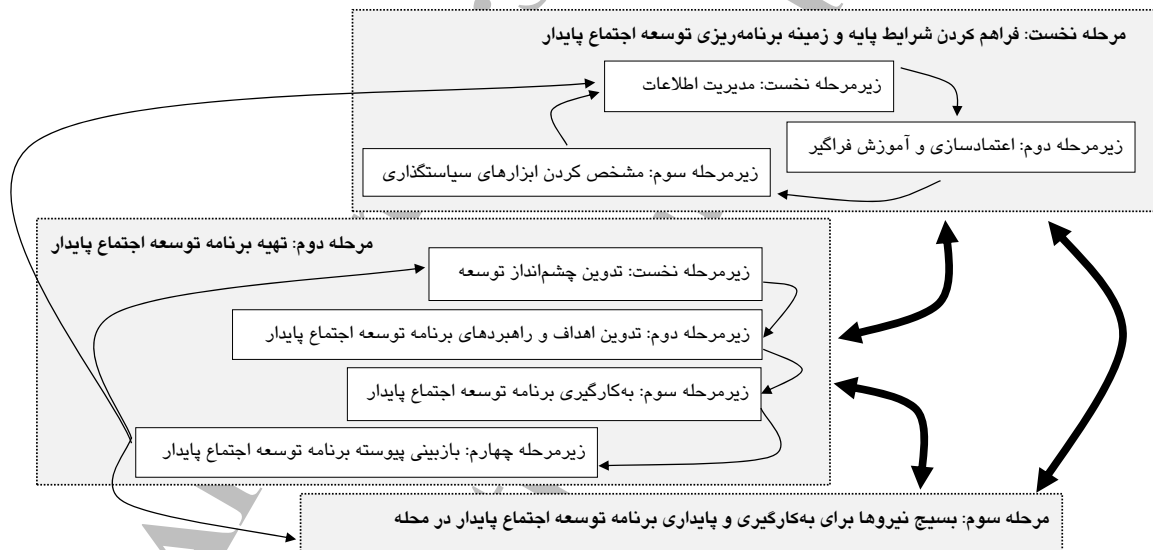
زیرمرحله دوم: تدوین اهداف و راهبردهای برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار؛ تدوین اهداف و راهبردهای برنامه، بر پایه بازنمایی دارایی‌ها و نیازهای زیست‌محیطی اجتماع (رهیافت ترکیبی دارایی-پایه و نیاز-پایه) محله و توسط سازمان اجتماع انجام می‌پذیرد.

زیرمرحله سوم: تلاش در جهت به‌کارگیری برنامه توسعه اجتماع پایدار؛ موفقیت برنامه پیشنهادی، در گرو انعطاف‌پذیری برنامه و مجریان آن است تا در جایی که نیاز به تغییرات در برنامه اصلی وجود داشته باشد (که ممکن است ناشی از تغییر شرایط، دارایی‌ها و نیازها در محله و یا ناشی از نادیده گرفته شدن برخی عوامل پنهان حین برنامه‌ریزی باشد)، برنامه بتواند خود را با شرایط جدید وفق داده و به‌سوی چشم‌انداز و اهداف تدوین شده، گام بردارد.

زیرمرحله چهارم: بازبینی پیوسته برنامه توسعه اجتماع پایدار؛ اجرای برنامه توسعه اجتماع پایدار در واقع ابتدای راه جدیدی برای هماهنگ کردن منابع و دارایی‌های اجتماع است که به‌منظور اطمینان از بازبینی نیازهای اجتماع به‌طور مستمر ادامه می‌یابد. در بازنگری و ارزیابی با وجود شرایط در حال تغییر، گروه برنامه‌ریزی باید ارزیابی‌های دوره‌ای برنامه، شامل بازنگری اهداف را نیز انجام دهد.

مرحله سوم: بسیج نیروها برای به‌کارگیری و پایداری برنامه توسعه اجتماع پایدار
این مرحله از فرآیند برنامه توسعه اجتماع پایدار، مبتنی بر مشارکت و درگیر شدن اجتماع (سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد) است (شکل ۲). هر یک از افراد و گروه‌های گوناگون محله امیرآباد، نظرات، علایق، منافع و گرایش‌های متفاوتی برای توسعه اجتماع دارند؛ از این‌رو یکی از وظایف شورایی محله، رفع تعارض‌ها و دستیابی به بینش و اهداف مشترک گروه‌های درگیر است. گروه‌های مشارکت‌کننده در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد می‌توانند این گروه‌ها و افراد را شامل شوند: ساکنان اجتماع، سازمان‌های اجتماع-مبنا، سیاستمداران و تصمیم‌گیرندگان، نمایندگان دولتی چون شهرداری، ادارات دولتی، مساجد و مراکز مذهبی، تصمیم‌سازان (برنامه‌ریزان)، نهادهای مالی (بانک، امور خیریه و جز آن)، رسانه‌های محلی، نهادهای آموزشی، سلامت و بهداشت، واحدهای تجاری و باشگاه‌های ورزشی.

شکل ۲. چارچوب پیشنهادی فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد شهر تهران

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

نتیجه‌گیری

انگاشت اجتماع پایدار، بیان‌کنندهٔ فعالیت‌هایی است که محیط‌زیست می‌تواند تحمل کند و شهروندان نیز آن‌ها را می‌خواهند و استطاعت مالی آن را دارند. یک اجتماع پایدار، نه تنها یک اجتماع ساکن و ثابت نیست، بلکه به‌طور مداوم خود را برای برآوردن نیازهای افراد ساکن در محلهٔ خود - در عین نگهداشت توانایی محیط‌زیست برای پشتیبانی از آن‌ها - سازگار می‌کند. فرآیند برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در محلهٔ امیرآباد، با توجه به حضور نهادهای محلی در سطوح خرد شهری، تمایل و گرایش به مشارکت در میان شهروندان، حضور نسبتاً فعال گروه‌های مردمی و داوطلبانه به‌عنوان نمونه‌ای از این‌گونه اجتماع‌ها امکان‌پذیر بوده و می‌تواند به شکل مؤثر و کارآمد، در ساختار برنامه‌ریزی در سطح خرد شهری به اجرا درآید.

دستیابی به توسعه اجتماع پایدار در محله امیرآباد شهر تهران، از طریق به‌کارگیری فرآیند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، با استفاده از مشارکت شهروندان و نهادهای غیردولتی و عمومی محله و با شرط فراهم آمدن شرایط پایه و پیش‌زمینه‌های به‌کارگیری این فرآیند، می‌تواند امکان‌پذیر شود؛ هرچند که به دلیل کم‌رنگ بودن سرمایه اجتماعی، پایین بودن مشارکت شهروندان و نبود سازوکار مشخص برای همکاری و اجرای برنامه، وضعیت محله امیرآباد از منظر توسعه اجتماع نیاز بیشتری به رسیدگی و سازمان‌دهی دارد. ضمن آن‌که توسعه پایدار در تمامی مراحل تهیه و اجرای فرآیند برنامه پیشنهادی، جزء اهداف کلیدی و تأثیرگذار در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه اجتماع پایدار است.

به‌کارگیری چارچوب و تعریف پیشنهادی برای برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار در، فرآیند تعریف شده در محلهٔ امیرآباد ممکن است بر اساس نیازها، دارایی‌ها، خواسته‌ها و شرایط گوناگون، در اجتماع یا محلهٔ دیگر تفاوت‌هایی داشته باشد، اما چارچوب اصلی می‌تواند ثابت بماند. گذار مورد نیاز برای کاهش مصرف انسان در چارچوب پایداری از طریق به‌کارگیری برنامه‌ریزی توسعه اجتماع پایدار، می‌تواند اجتماعات محلی را به‌سوی تغییرات بزرگ‌تر، ریشه‌ای و گسترده‌تر در تمام سطوح و ابعاد آن اجتماع سوق دهد.

پی‌نوشت‌ها

1. sustainable community development planning
2. quality of life
3. "simple comprehensive" and rational-comprehensive approaches of urban planning
4. local communities
5. community development planning
6. simple- comprehensive approach
۷. در زمان تهیه مقاله (سال ۱۳۹۰ هجری شمسی)، برنامه‌های شهری در ایران عمدتاً توسط وزارت مسکن و شهرسازی کشور تهیه و تصویب می‌شوند و نقش شهرداری‌ها و شهروندان در بخش‌های مختلف تهیه و تصویب این برنامه‌ها به صورت مدون و قانونی تعریف نشده است.
۸. با وجود تعریف بخشی مبتنی بر مطالعات و تحلیل‌های زیست‌محیطی در برنامه‌های شهری - تفصیلی و جامع - در کشور ایران، در بیشتر موارد این بخش‌ها در تجویزهای برنامه‌ریزی تأثیر نداشته و بیشتر به‌عنوان بخش‌هایی مجزا و منفصل از کل فرایند تولید برنامه، تهیه می‌شوند.
9. the continuous improvement approach towards sustainable development
10. asset-based approach
11. needs-based approach
12. Raco
۱۳. در سال ۱۹۸۹ میلادی، بیش از شصت تعریف جزئی از عبارت توسعه پایدار وجود داشت. ن.ک. به: پیرس و همکاران (Pearce et al).
14. Brundtland Report
15. Saha & Paterson
16. Wheeler
17. biological metabolism
۱۸. و نیز شکل‌های دیگر بیان سرمایه‌ها و افزودن سرمایه‌هایی چون سرمایه کالبدی.
19. BEQUEST (Building, Environmental Quality Evaluation for Sustainability)
20. the continuous improvement approach
21. Mattessich and Monsey
22. Phillips and Pittman
23. academicians
24. Friedman
25. participation
26. collaboration
27. Aberley
28. needs-based approach
29. asset-based approach
30. capacity building
31. process-orientated
32. sustainable development indicators (SDIs)
33. sustainably-based goals and strategies
34. Local Agenda 21
35. collaborative relations
۳۶. بزرگراه‌های همت، حکیم و شهید گمنام که محله را از اطراف دربر گرفته‌اند.

۳۷. ساختار تصمیم‌گیری متشکل از عناصر تصمیم‌گیرنده در بخش‌های عمومی و خصوصی که در شهر تهران نقش دارند و تصمیم‌های آن‌ها در سطح منطقه شهری شش شهر تهران و محله امیرآباد مؤثر است را می‌توان به‌صورت زیر معرفی نمود: (۱) شورای اسلامی شهر تهران: نقش نظارتی در مدیریت شهری کشور برعهده نهاد عمومی شورای اسلامی شهر است. (۲) شهرداری تهران: مهم‌ترین نهاد مدیریت شهری در شهر تهران است. (۳) کمیسیون ماده ۵: وظیفه اصلی بررسی و تصویب برنامه‌های تفصیلی و تغییرات آن‌ها را برعهده دارد و یکی از بازوهای مهم اجرایی شهرداری تهران است. (۴) نهاد مدیریت و برنامه‌ریزی طرح‌های توسعه شهری شهر تهران که کارفرمای تهیه برنامه جامع شهر تهران و برنامه‌های تفصیلی مناطق شهر تهران است. (۵) شرکت مهندسی مشاور بوم‌سازگان که نهاد تهیه‌کننده برنامه جامع شهر تهران است. (۶) سازمان‌های دولتی.
۳۸. سازمان‌ها و نهادهای عمومی، دولتی و خصوصی که بر فعالیت‌های مرتبط با تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در محله امیرآباد تأثیرگذار هستند را می‌توان به‌صورت زیر معرفی نمود: (۱) شهرداری منطقه شش شهر تهران. (۲) شهرداری ناحیه یک منطقه شش شهر تهران. (۳) شوراییاری محله امیرآباد. (۴) مشاور برنامه‌ریزی.
۳۹. در شهر تهران و منطقه شش نهادها و سازمان‌های غیررسمی و داوطلبانه نیز فعالیت دارند که در فعالیت‌های مربوط به تصمیم‌گیری در منطقه شش مؤثر هستند این عوامل را می‌توان چنین معرفی نمود: (۱) مالکان خصوصی زمین و املاک که در سطح شهر و منطقه به ساخت و ساز می‌پردازند. (۲) بخش خصوصی و تعاونی‌ها که با انبوه‌سازی و یا ساخت مشارکتی، مؤثرترین بخش در ساخت و سازهای شهری هستند. (۳) انواع سازمان‌ها و تشکل‌های غیردولتی؛ در زمینه‌های گوناگون محیط‌زیست، اجتماعی- فرهنگی، فنی- مهندسی، هنری- ادبی- فلسفی، محیط‌زیست، زنان و سایر امور.
۴۰. عوامل غیررسمی تصمیم‌گیری در محله امیرآباد عواملی هستند که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم در تصمیم‌گیری‌های امور محله فعالیت دارند و در محله امیرآباد به شرح زیر هستند: (۱) مراجع مذهبی: فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی، تأمین مالی برخی تصمیم‌های شوراییاری محله. (۲) انجمن‌های غیردولتی و داوطلبانه مردمی. (۳) شهروندان: با ارائه نیازها و نظراتشان به شهرداری ناحیه و شوراییاری محله، بر تصمیم‌های مرتبط با محله تأثیر می‌گذارند.
۴۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران و قانون برنامه چهارم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور قوانین و مقررات تعیین‌کننده مشارکت مردم در عرصه تصمیم‌گیری است.
۴۲. قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، مهم‌ترین قانون برنامه‌ریزی شهری و اساسنامه انجمن‌های شوراییاری، مهم‌ترین و تنها قانون تعیین‌کننده میزان و نحوه مشارکت مردم در تهیه برنامه‌های شهری است.
۴۳. برنامه جامع شهر تهران (۱۳۸۶) با هدف توسعه اجتماعی و ارتقا کیفیت زندگی در سطح شهر تهران به جلب مشارکت عمومی برای ارتقای کیفیت زندگی و حمایت از شوراها و نهادهای مردمی برای اداره امور محلی در سطح محلات اشاره نموده است.
۴۴. برنامه تفصیلی منطقه شش شهر تهران (۱۳۸۶): و شرکت مهندسی مشاور نقش جهان پارس آن را تهیه نموده است. این برنامه به حفظ و ارتقا جنبه کارکردی منطقه و تقویت زندگی اجتماعی در محلات تأکید شده است. کارفرمای تهیه این برنامه نهاد مدیریت و برنامه‌ریزی برنامه‌های توسعه شهری تهران است.
45. Cochran formula
46. procedural
47. content
48. decision-making
49. decision-taking
50. stakeholders
۵۱. در چهار دسته نهادهای دولتی درگیر در امور اجتماع: نهادهای عمومی؛ گروه‌ها و نهادهای داوطلبانه مردمی؛ و شهروندان محله

منابع

- حاجی‌پور، خ. (۱۳۸۵) «برنامه‌ریزی محله‌مبنا: رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار»، هنرهای زیبا، شماره ۲۶، صص. ۳۷-۴۶.
- رفیعیان، م. و هودسنی، ه. (۱۳۹۱) «نقش حاکمیت محلی در فرایند برنامه‌ریزی مشارکتی؛ چهارچوب برنامه‌ریزی توسعه پایدار اجتماعات محلی. توسعه پایدار» معاونت پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی. گروه پژوهشی اجتماعی. شماره ۹۲.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۳) *قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*.
- شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (۱۳۸۶) *طرح جامع شهر تهران*.
- عارفی و تولایی (۱۳۸۰) «به‌سوی رویکرد دارایی- مبنا برای توسعه اجتماع محلی»، ترجمه: نوین تولایی، هنرهای زیبا. شماره ۱.
- نقش جهان پارس (۱۳۸۶) *طرح تفصیلی منطقه شش شهر تهران*.
- Aberley, D. (2003) *Boundaries of Home: Mapping for Local Empowerment*, New Society Publishers.
- Adams, E. and Tamim, Y. (2008) *Community-Based Sustainable Development Planning*, VWRRC Special Report, Virginia polytechnic institute and state university Blacksburg, Virginia.
- Amado, M. P. et al. (2009) *Public Participation in Sustainable Urban Planning*, World Academy of Science, Engineering and Technology.
- Curwell, S. Mark, D. and Martin, S. (2006) *Sustainable Urban Development, Volume 1: The Framework and Protocols for Environmental Assessment*, Routledge, New York.
- Deakin, M., Curwell, S. and Lombardi, P. (2001) "BEQUEST: sustainability, assessment, the framework and directory of assessment methods", *International Journal of Life Cycle Assessment* 6(6).
- Friedmann, J. (1992) *Empowerment: the politics of alternative development*, Oxford, Blackwell Publishers.
- Ganser, R. (2008) "Employing information and communication systems in planning processes to increase efficiency in sustainable urban development", In Heberle, L., Opp, S. Eds. *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World*, Urban Planning and Environment Series, Ashgate Press, Hampshire, England.
- Haines, A. (2009) "Asset-based community development", In Phillips, R. and Pittman, R. H. *Community development*, Routledge, New York, 38-48.
- Hatfield Dodds, S. (2000) "Pathways and paradigms for sustaining human communities", In Lawrence, R. J. (ed.). *Sustaining Human Settlement: A Challenge for the New Millenniums*, North Shields, Urban International Press.
- IUCN-UNEP-WWF (1991) *Caring for the Earth: Second Report on World Conservation and Development*, Earthscan, London.
- Mattessich, P. and Monsey, M. (2004) *Community Building: What Makes It Work*, St. Paul. MN, Wilder Foundation.
- Minnesota SEDEPTF. (1995) *Sustainable Economic Development and Environmental Protection Task Force*, Common Ground: Achieving Sustainable Communities in Minnesota, Planning. St. Paul, Minnesota.
- Pearce, D. W., Markandya, A. and Barbier, E.B. (1989) *Blueprint for a Green Economy*, Earthscan, London.

- Phillips, R. and Pittman, R. H. (2009) *Community development*, Routledge: New York.
- Raco, M. (2007) *Building Sustainable Communities – Spatial Policy, Place Imaginations and Labour Mobility in Postwar Britain*, Policy Press, Bristol.
- Roseland, M. (2000) *Toward Sustainable Communities: Resources for Citizens and Their Governments*, New Society Publishers. Gabriola Island. BC.
- Saha, D. and Paterson, R. G. (2008) "Local Government Efforts to Promote the "Three Es" of Sustainable Development", *Journal of Planning Education and Research*. 28, 21-37.
- Swanson, D. and Pintér, L. (2004) *National Strategies for Sustainable Development: Challenges, Approaches and Innovations in Strategic and Coordinated Action*, International Institute for Sustainable Development, Manitoba. Canada.
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987) *Our Common Future*, Oxford, Oxford University Press.
- Wheeler, S. M. (2004) *Planning for Sustainability: Creating livable, equitable, and ecological communities*, Routledge, New York.